

Anna Maria Czernow

***Strategie karnawalizacji w prozie fantastycznej lat 1865–1950
kierowanej do młodych odbiorców***

Streszczenie

Niniejsza rozprawa zawiera analizę i interpretację wybranych utworów literatury europejskiej wydanych w latach 1865–1950 pod kątem zawartych w nich treści związanych z karnawalem. Za przedmiot analizy obrano klasyczne powieści fantastyczne, kanoniczne dla literatury dziecięcej. Podstawę teoretyczną pracy, a zarazem narzędzie badawcze stanowi teoria karnawału i karnawalizacji Michaiła Bachtina.

W rozdziale pierwszym omawia się Bachtinowską teorię karnawału i karnawalizacji.

Rozdział drugi zawiera analizę porównawczą tytułowych bohaterów trylogii o Pippi Pończoszance, *Akademii pana Kleksa*, serii o Mary Poppins, tekstów o Piotrusiu Panie oraz dylogii o królu Maciusiu. Postacie te są katalizatorami wszelkich zmian fabularnych, stanowią oś konstrukcyjną utworu, mają wpływ na każdy element świata przedstawionego. Jednocześnie wszyscy wywodzą się z karnawałowego porządku, realizując różne wzorce postaci błazeńskiej: trickstera, klauna i króla głupców (*fou du roi*). Umieszczenie postaci błazeńskiej w centralnym punkcie narracji i obdarzenie jej wszechwładzą należy do fundamentalnych strategii karnawalizacji. Omawiani bohaterowie przekształcają rzeczywistość zgodną z normatywnym wzorcem, inicjując wesoły świat na opak.

Szczególnie rewolucyjni na tle powstającej w omawianym okresie literatury dla niedorosłych wydają się dziecięcy pajdokraci, Piotruś Pan, Maciuś Pierwszy i Pippi Pończoszanka. Obdarzenie ich niezależnością i władzą służy między innymi obnażeniu kulturowo zdefiniowanych stosunków dziecko–dorosły, pozwala na pozbawiony sentymentu komentarz uwypuklający nierówność statusów w obrębie tych stosunków i wynikającą z niego opresję. Umieszczając dziecko na szczycie hierarchii, autorzy dokonują przewartościowania tej opresji – jej obiektem stają się dorośli. Rezultatem takiego zabiegu jest wojna podszyta głębokim, nierozwiązywalnym konfliktem wrogich plemion: dzieci i dorosłych.

Rozdział trzeci poświęcony jest protagonistom powieści Carrolla, Barriego, Nesbit, Lindgren, Brzechwy i Korczaka definiowanym jako dzieci pozbawione władzy. Bohaterowie

ci, porwani w wir karnawału, w odróżnieniu od zaprezentowanych w rozdziale poprzednim postaci błazeńskich, nie mają wpływu na rzeczywistość przedstawioną. Wyszczególnione przez Bachtina elementy karnawałowego obrazowania interpretuje się w kategoriach głębokich metafor składających się na obraz dojrzewania. Dojrzewanie, podobnie jak karnawał, reprezentuje samą istotę zmiany, jej sens, jest symbolem stawania się tu i teraz. Strategie karnawalizacji znakomicie oddają niepewność, osobliwość i mroczność dorastania jako czającego się za rogiem nieznanego. Karnawałowe obrazowanie uwypukla symboliczny związek dojrzewania i śmierci, skutecznie metaforyzuje trudne do pogodzenia sprzeczności tęsknoty za dorosłością: pożądanie niezależności i władzy oraz strach przed końcem świata.

Rozdział czwarty przedstawia dynamikę zależności między literaturą dydaktyczną a skarnawalizowaną fantastyką. Część pierwsza zawiera refleksje na temat dydaktyzmu w literaturze dziecięcej z uwzględnieniem kanonicznych dla niego form: biografii świętych dzieci i powiastek ku przestrodze. W części drugiej omówione są nawiązania intertekstualne w powieściach Carrolla, Lindgren, Korczaka, Barriego, Nesbit, Travers, Brzechwy i Jansson: parodystyczne trawestacje i przeinaczenia, które za cel obrały sobie wyśmianie dydaktyzmu – dziecięcoliterackiego wcielenia kultury oficjalnej oraz intertekstualne nawiązania do literatury „bezpośrednio skarnawalizowanej”. Część trzecią stanowi szczegółowa analiza porównawcza *Pinokia Collodiego* i *O dwóch takich, co ukradli księżyc* Makuszyńskiego. Powieści te interpretuje się w odniesieniu do Bachtinowskiej „historii śmiechu” jako reprezentacje reakcji kultury oficjalnej na karnawał, omawiając poszczególne strategie zaprzęgnięcia obrazów karnawałowych w służbę dydaktyzmu.

Anna Pienow